

Александар В. Костић¹
Универзитет у Приштини с привременим
седиштем у Косовској Митровици
Економски факултет
Катедра за економску политику и развој,
Косовска Митровица (Србија)

УДК 330.342.142
330.341:321.64
Оригинални научни рад
Примљен 22/08/2019
Измењен 11/09/2019
Прихваћен 15/09/2019
doi: [10.5937/socpreg53-22890](https://doi.org/10.5937/socpreg53-22890)

ДРУШТВА У ПОСТТРАНЗИЦИЈИ, ТРЖИШНИ ФУНДАМЕНТАЛИЗАМ И ТОТАЛИТАРИЗАМ НОВОГ ДОБА

Сажетак: Аутор се бави каузалностима које проистичу из контроверзи неолибералног концепта и тржишног фундаментализма. Он је изложио проблем коинциденција и разлика које имају дубље реперкусије на друштва у транзицији али и свет уопште. Истражио је контроверзе неолиберализма у начину стварања механизма моћи, гомилања капитала, пропаганде и коришћења различитих средстава како би концепт опстао. Он указује на ригидни приступ бриселске администрације који се шири на све земље које теже интеграцијама. Тржишни фундаментализам и патолошка потрошња су лице и наличје неолиберализма. Велики број земаља у транзицији извршавајући директиве Међународног монетарног фонда и слушајући савете страних експерата запао је у још веће проблеме. Економска моћ развијених земаља и ауторитарни приступ нису резултат само економије већ и идеологије, односно геостратегије. Неједнакост се стално продубљује. Празни облици се шире и примају у свим културама. Аутор указује да глобална хомогенизација преко „не-места“ и „не-ствари“, уз помоћ „неуслуга“ у ствари апстрахује човека промовишући моћ тржишног фундаментализма. Он је врста предлошка за тоталитаризам новог доба.

Кључне речи: тржишни фундаментализам, посттранзиција, неместа, капитал, тоталитаризам новог доба

Увод

Савремени политички и економски процеси карактеришу се борбом човека да опстане у времену „тоталитаризма новог доба као мешавине биологизма и антихуманизма“ (Lacroix, 2001, str. 64). У савременом свету неолиберализам и глобализам у великој мери одступају од визије света у коме има места хуманистичким идејама и то онаквим какве су формиране и грађене за време Старе Грчке, Рима и затим се развијале и унапређивале у цивилизацијама које су се рађале. Једна од основних парадигми савремене глобализације је потпуни раскид с традицијом. Промена свести подразумева сасецања сопствених цивилизацијских корена. Та чињеница код већине народа изазива фрустрације које забрињавају и које уместо да се конструк-

¹ aleksandar.kostic@pr.ac.rs

тивним дијалогом смањују доводе свет у опасност да планета постане лоше место за живот са сталном претњом самоуништења. Са друге стране, „покушајте само у разговору са просечним савременим Европљанином или Американцем да посумњате у демократију – видећете шта ће бити. Постаћете ‘изоштеник’, ‘неграђанин’, ‘идиотес’” (Dugin, 2013a, str. 47). Овакав начин размишљања просечног Американца или Европљанина ближи је тоталитарном него демократском дискурсу. Ново доба се одликује гомилањем богатства са једне стране и огромним растом сиромаштва са друге. Неразумне разлике у дохотку и богатству неминовно доводе до заоштравања друштвених односа. За функционисање корпоративног капитализма

„демократија треба да постане милитантна. Наравно, не постоји битна разлика између борбеног духа диктатора чији је циљ да својим грађанима наметне тоталитарни систем вредности и ограничену друштвену слободу, и милитантне демократије са друге стране” (Mannheim, 2009, str. 23).

Циљ рада је да покаже на који начин се ситуира тоталитаризам Новог доба и у којим је релацијама све то са тржишним фундаментализмом и транзицијом. Мит тржишта је подразумевао агресивну експанзију ригидног неолиберализма, односно промовисање англосаксонске стратегије која ће свет увести у антагонизме који произилазе из фетиша профита. Да би се све то одржало и функционисало морао је да се појави феномен тоталитаризма Новог доба.

Друштва у транзицији у раљама европских интеграција, тржишног фундаментализма и тоталитаризам Новог доба

У даљем разумевању посттранзиционих европских интеграција, наилази се на интересантну терминологију типа: неолиберализам, антилиберализам, ригидни неолиберализам, тоталитаризам и слично. На поларизацији антилиберализма и неолиберализма овај први је „неодмерено и недозвољено склон симплификацијама и скраћеним путевима изналажења узрока за невоље које нас очито све више и више притискају. Он тако, пре свега, ствара велики простор за трабанте којих би се, ваљда, и сам одрекао” (Madžar, 2012, str. 46). Ова Маџарова примедба добија пун мисао тек када у истој књизи каже следеће:

„Упућени веома добро знају да је ЕУ једна антинеолибералистичка творевина, са евидентним дефицитом легитимитета са (пре)високим степеном бирократизације, са нездраво нараслим државним интервенционизмом, са драстичним политикама прерасподеле дохотка и са прописима који смештени у више од 120000 страница у нарастајућем степену спутавају и гуше привреду” (Madžar, 2012, str. 43).

Очигледно да је и међу поборницима неолиберализма успостављање оваквих дијагноза све чешће. Ми само указујемо на атмосферу и коинциденције које омогућавају да се ствари сагледају и дефинишу. Није тешко претпоставити да се промотери интеграција, посебно ЕУ, не би сложили да је она антилиберална творевина. Што се тиче саме ЕУ, њена администрација која има огромна примања је мотивисана да упорно промовише своју агенду и анационалну парадигму. Са друге стране, актуелна је мигрантска политика јер постоји опасност да се у будућности,

ако се овако настави, промени етничка структура Европе. Зато није чудо што готово у свим европским земљама јачају снаге деснице. У том контексту привилегована и преплаћена европска администрација је у паничном страху, па не бира средства у борби за очување својих привилегија. Отуда и забрана руске телевизије, радио станица и интернет портала, као и фронтални напад на оне који не мисле на њихов начин. Све је то у Европи заоштрено победом Трампа на изборима јер је његов главни изборни слоган био: окретање САД себи самима. То значи да ће многе транснационалне корпорације морати да теже враћању капитала у земљу и тако омогуће запошљавање већег броја Американаца. Парадигма заокрета подразумева сарадњу са Русијом на партнерским основама. Без сумње Трампова политика ће наилазити на отпоре, па је за сада такав евентуални развој ствари упитан. Однорођене владе малих земаља и даље подржавају империјалистичку агенду која често значи ратове широм света. Ипак, ружичаста мондијалистичка слика света почиње да тамни.

Кренимо од неких терминолошких коинциденција, односно семантичких подударности које и те како опомињу. Термини који се употребљавају у процесу европских интеграција фрапантно се поклапају са терминима познатим из вокабулара совјетске власти. Навешћемо само два примера: комесар и директиве. Различити комесари доносе директиве из Брисела чија се примена строго контролише. То чине и финансијске организације попут Међународног монетарног фонда (ММФ) и Светске банке (СБ). Комесари надгледају примену и информишу централу (још један пример из совјетског вокабулара). Садржај данашњих ташни и ондашњих торбица комесара се готово не разликује јер су препуне идеологије. Концепт интеграција у Европску унију „без алтернативе“ већ сам по себи коинцидира са тоталитаризмом јер апстрахује идеолошке неистомишљенике. Идеологија англосаксонске доминације и европских интеграција произилази из чињенице да постоји монопол над средствима масовног информисања, војском (НАТО) и економијом, само што није реч, бар када је економија у питању, о планској економији иако су и ту одређене квоте колико и шта која земља може да извезе и увезе, што у пракси не искључује протекционизам. Свеједно,

„неуспеси сваке идеологије постепено се гомилају. Све већи број људи то примећује. Пропаганда ликовања премеће се у пропаганду одрицања. Језик који је јавност некоћ прихватала са усхићењем све више се доживљава као нешто попут музике за лифтове, затим као прилично непријатан звук, и најзад као несмотрена комедија. Када јавност почне да слуша глас моћи са иронијом, скептицизмом и, напослетку, као да је у питању каква фарса, наша воља за укидањем неверице потпуно згасне. Идеологија може да опстаје још неко време јер њени заговорници држе многе механизме моћи. Али то је само моћ.” (Ralston Saul, 2011, стр. 207–208)

Начин коришћења те моћи није ништа друго до један од облика тоталитаризма новог доба. Били смо сведоци да су и поред неуспелих референдума о уласку у Европску унију поједине земље (Ирска, Данска) на крају, ипак, изгласале оно што се од њих тражи и постале чланице Европске уније. У ствари, прибегавло се понављањима референдума све док се различитим притисцима и медијским спиновањима народ простом већином позитивно није изјаснио. Најновији пример је са некадашњом БЈРМ, односно Северном Македонијом. Та манипулација дискредитује демократију јер чак и „брига за опстанак човечанства може бити злоупотребљена као изговор

(идеологија) за неку глобалну диктатуру и тиранију, па чак и глобални тоталитаризам” (Stojanović, 1997, str. 12).

Европске интеграције би требало посматрати и у контексту стварања човека без идентитета, односно човека промењене свести. „Није довољно заврбовати припаднике политичке класе; нужно је утицати на свест људи” (Šuvaković, 2014, str. 243) Та врста „испирања мозга” компатибилна је са чињеницом да „ново доба поставља основе једног новог светског поретка који карактеришу нови облици тоталитаризма што је једна од највећих опасности која нас очекује у будућности” (Lacroix, 2001, str. 74). Ово је Лакроа (Michel Lacroix) писао крајем XX века и више се не може говорити да нас „нови облици тоталитаризма очекују у будућности”, јер они су већ ту. У таквим околностима противуречности се умножавају, односно друштвени односи се заостравају. Страх, искључивост, раст десничарских снага почетком XXI века и све већа конфротација тоталитаризма и демократије почињу да бивају обележје Новог доба. „Проблем је, наравно, у томе што никакви напори уложени у области у којима су размештени страхови неће моћи неутралисати или блокирати њихове праве изворе” (Bauman, 2010, str. 156). Страхови о којима говоримо временом се појачавају. Долази до суштинског поремећаја у друштву. Људи се прилагођавају временима која су тешка и са пуно непознаница. У таквим околностима тоталитаризам представља нову историјску појаву, али не зато што ранији властодршци нису тежили свеобухватној и терористичкој контроли над друштвом, већ зато што су тек у XX stoleћу створена одговарајућа средства за њу. Тоталитаристички потенцијал тих средстава, на жалост, више никад неће моћи да буде елиминисан. Било би добро да демократија држи на уму и следеће поуке. „Нацизам је настао, ојачао и дошао на власт у демократској Вајмарској републици, што значи да демократија и тоталитаризам нису нужно супротности” (Stojanović, 1997, str. 5).

Скрећемо пажњу на синтагму „тоталитаристички потенцијал” јер он управо долази до пуног изражаја почетком XXI века, нарочито за време светске економске кризе 2009. године.

„То је криза цивилизације, то је криза материјалистичке атеистичке културе, то је криза пута Запада ка либерализму и индивидуализму и такозваној слободи, који су заправо довели до нових облика тоталитаризма, изопачености и диктатуре” (Dugin, 2013b, str. 9) .

Глобални капитализам карактеришу „азијске вредности” односно ауторитарност. Иронија антиевроцентризма састоји се у чињеници да у име антиколонијализма, Запад бива критикован баш у тренутку када глобалном капитализму више нису потребне западњачке културне вредности како би функционисао јер му је са свим довољна и „алтернативна модерност” (недемократски облик капиталистичке модернизације који је првобитно био карактеристичан само за азијски капитализам) (Žižek, 2016, str. 43). Међутим, Лакроа поставља питања:

„ Може ли размена мишљења с другим да буде од било какве користи, може ли свет, духовно различит од нашег, да нас обогати, ако у нашем отварању према другом потцењујемо сопствену културу? У том случају, далеко од тога да буде корисно, наше отварање према другом води у самоуништење. Зар Ново доба не чини управо то?” (Lacroix, 2001, str. 67)

Са друге стране, „на Западу је све доминантнија идеологија која комбинује тријумфалистичко-апсолутистичку самооцену о ‘крају историје’ са ‘постмодернистичким’ нихилизмом и вулгаризованим ‘прагматизмом’ у приступу осталом свету” (Stojanović, 1997, стр. 11–12). Та врста доминације ближа је тоталитарном него демократском дискурсу.

„Теорија доминације је теорија о богатим и моћним, који редовно заговарају либерализацију за друге, а понекад и за себе, али тек када досегну доминантну позицију и зато су вољни да се суоче са конкуренцијом на ‘истом нивоу’ – која је наклоњена оној страни која њима одговара. Ову позицију економски историчари називају ‘измицање мердевина’. Прво кршимо правила како бисмо се попели до врха, потом шутнемо мердевине тако да нико више не може да нас прати” (Chomsky, 2013, стр. 80).

Све се то догађа у тобоже демократски уређеном свету, или бар делу света, за који се одавно мисли да је демократски, где се поштује матрица истих шанси за све, што ће рећи закони тржишта и закони уопште. Међутим, поставља се питање: Шта је са владавином права? Важно је истаћи да једно од опробаних средстава којима се зауздава разобручена самовоља владајуће већине која затире слободу и квари демократију, јесте владавина права” (Čavoški, 2005, стр. 171). На том трагу је и следећа мисао Нила Фергусона (Niall Ferguson):

„Битан институционални контролни фактор, уједно и за политичке и за економске учеснике, јесте владавина права. Незамисливо је да било демократија или капитализам могу да функционишу без ефикасног правног система” (Ferguson, 2016, стр. 18).

Правна држава је рак-рана већине земаља у транзицији, али као што видимо, понекад и развијених. Међутим, када су земље у транзицији у питању, постоји спрега између власти и новопечених тајкуна чији је колач довољан и за апетите појединих људи из правосуђа. У таквим околностима много је површинске, текстуалне игарије и сценских приказа који замагљују истину. Управо је

„некритичко прихватање неолибералног модела друштвеног развоја (нови економизам), дало печат досадашњим фазама транзиције, узрокујући не само једнострану економски процес већ и деформације у политичком развоју, будући да неолиберализам, упркос прокламованог индивидуализма, подстиче стварање ауторитарних влада које отежавају демократску трансформацију друштва” (Golubović, 2004, стр. 19).

Навели смо само део проблема и чињеница које погодују нетранспарентном доношењу одлука, али и умножавању процеса тоталитарне провенијенције.

Свет између демократије и тоталитаризма Новог доба

Хантингтон (Samuel Phillips Huntington) је приметио да ће неминовно доћи „нови налет ауторитаризма” (Huntington, 2004, стр. 298). Мишљења смо да је „нови налет ауторитаризма” у ствари еуфемизам за тоалитаризам новог доба који је већ наступио. Сиромашна друштва попут посттранзиционих због традиционалистичке

инертности споро излазе из летаргије. Она попримају пре облик ауторитарне него демократске уређености. Закони тржишта који почињу да владају у таквим друштвима уместо позитивних убрзавају многе негативне процесе. Корпоративистички начин размишљања не мора да значи увек припадање добитничкој страни. Наиме, корпоративистички систем „непрестано јача док друштво које он контролише непрестано слаби” (Ralston Saul, 2010, str. 185). У таквим околностима појединац је не сигуран, нема на кога да се ослони и стално је у трагању за чврстим тлом под ногама.

Филозофија тржишног фундаментализма не уважава социјалне вредности и циљеве којима би требало да тежи реална економија. Ту се, пре свега, мисли на квалитет живота, људску еманципацију итд. Када су у питању земље у транзицији, са падом Берлинског зида и касније Совјетског Савеза, затим разбијањем Југославије, отворен је пут сличним кретањима. Такве земље прихватајући англосаксонску стратегију глобализације све подређују економском развоју, роби и новцу, односно тржишту и профиту. Корпорација и нова финансијска бирократија као заштитни знак ригидног неолибералног концепта послују без социјалне одговорности и успевају да инструментализују ММФ, СБ као и Светску трговинску организацију (СТО). Разрађују се различите методе за освајање туђих тржишта. Промовишу се туђи експерти и инструктори који су, како их је назвао Џон Перкинс (John Perkins), „плаћене економске убице” (Perkins, 2005). Мит слободног тржишта после најновије светске економске кризе доведен је под сумњу као и допринос надриексперата које су ангажовале многе владе источноевропских земаља да спроведу „шок терапију”. Показало се да су они то чинили у корист страних корпорација, а на штету послодаваца. Протекционизам је такође карактеристика тржишног фундаментализма. Он се у малим земљама није могао спроводити без учешћа власти, што је довело до својеврсне деградације привреде, друштва, пада морала итд. Дошло је до наглог осиромашења најширих слојева друштва и енормног богаћења властодржаца и тајкуна. То је само продубило социјалну поларизацију и убрзало појаву тоталитарних тенденција.

Ваља објаснити да се „непрестано у јавну свест усађује антонимија између слободе и хлеба, којој је Достојевски дао магистрални вид у Легенди о Великом инквизитору: она непрестано сугерише како захтев за слободом подразумева изостанак хлеба” (Lompar, 2013, str. 379). Радницима у земљама у транзицији се препоручује да раде по 12 сати и не питају зашто им је мала зарада јер могу остати и без ње. Чести су преступи против права запослених, подривање права на информације, слободу мишљења и слободу штампе.

Тако највећи понуђач комуникационих услуга у Немачкој – Дојче Телеком нашао се у Црној књизи Телекома коју је објавио крајем 2013. године Синдикат услужних делатности Верди у којој су наведени међународни преступи тог концерна против права удруживања, људских права и радног права. У њој су се нашле притужбе више од 1000 запослених у Чешкој Републици, Грчкој, Хрватској, Црној Гори, Босни и Херцеговини и Румунији. Они су навели да чланове синдиката малтретирају на радним местима. Наводи се пример из Црне Горе где су услови рада лоши, а радници заплашени. Четвртина их је оболела јер су изложени физичком и психичком малтретирању: запослени су били принуђени да носе магареће капе и седе у ћошку ако нису испунили своје радне циљеве. Једној трудници није дозвољено да оде у тоалет. Запослене који су хтели

да се учлане у синдикат руководство је позивало на разговор у подрум фирме који је сатима трајао. На жалост концерн је одбацио све наведене оптужбе. У њему је велики број информатичара који су радили на црно. Што се тиче демократско-политичког нивоа Дојче Телеком је најавио смањење брзине протока одређених широкопојасних услуга, али ако провајдери контролишу онлајн-услуге и садржаје које њихови клијенти могу да користе. Очигледно да се ради о класичном ограничавању слободе мишљења и протока информација. После протеста од преко 50.000 људи Телеком је одустао од своје намере. (Werner-Lobo & Weiss, 2016, стр. 271-272)

На тај начин се стварају претпоставке за појаву тоталитаризма Новог доба који је у узрочно-последичној вези са тржишним фундаментализмом. Имајући у виду све ово поставља се питање докле ће такви трендови трајати? Наиме,

„Идеологија која служи учвршћењу моћи једне групе траје само ако има способност да људима објасни смисао њиховог живота, да им да разлог да раде, чак и онима који немају посла. Либералној идеологији данас је најтеже да учини да се поверује да светски капитализам не служи само малој мањини; да учини да прихватимо да је праведан” (Attali, 2010, стр. 106) .

На микронивоу горе наведени пример, у ствари, најбоље илуструје чињеницу да је све мање људи који верују у такву идеологију, али плашећи се одмазде и чувајући и таква радна места још увек су стрпљиви. У постсоцијалистичким привредама „декларативно прихваћена капиталистичка привреда се емпиријски показује као свеза власти и монополских група крупног капитала” (Lakićević, 2016, стр. 94). Све у свему, тоталитаризам Новог доба извире из саме суштине тржишног фундаментализма и угрожене демократије. Ригидни неолиберални концепт капитализма са свим својим рационалностима, привидима и виртуелностима везаним за профит рађа многе аберације (алкохол, дрога, отуђеност, купохоличарство итд.). Он „ослобађа роба и од њега ствара потрошача, али потрошња без граница завршава тако што ће потрошач потрошити самог себе” (Salecl, 2014, стр. 64). Другим речима, све се више показује да „савремена криза неолибералног модела развоја и пракса тоталитарног глобализма, као идеологије неоимперијалног хегемонизма и интервенционизма, показују да је капитализам у дубокој кризи” (Mitrović, 2018, стр. 479).

Тоталитаризам Новог доба и тиражирање ничега

Данас је на делу глобализацијски империјализам. Другим речима глобализација се може разумети као процес у којем се она претвара у американизацију или како је то Миодраг Ранковић формулисао „светски развојни ток у смеру стварања једног, светског друштва. Амерички војно-политички интервенционизам је њена преовлађујућа системско-структурална верзија глобализације као американизације” (Ranković, 2009, стр. 27). Одатле креће и стратегија тржишног фундаментализма са којом кореспондира и концепт глобализације ничега.

„Глобализација обухвата потпроцесе као што су: капитализам, американизација и мекдоналдизација. Они имају велики значај у ширењу ничега по целом свету. Под тим појмом подразумевамо (углавном) празан облик, облик лишен било каквог посебног значаја. Празни облици имају значај са становишта глобализације. Они

нису захтевни, могу се дуплирати и бескрајно тиражирати. Такви производи се могу јефтино произвести.” (Ritzer, 2009, str. 414–415)

Глобално ширење ничега није заобишло ни земље у транзицији. Отварају се тржни центри испуњени сличним садржајима, што ће рећи ничим, и на тај начин се учествује у успостављању глобалне хомогенизације коју карактеришу потрошачка испразност формулисана као „не-места” у којима „не-стварима”, односно кредитним картицама и уз помоћ „не-услуге” муштерија на АТМ машинама сама обавља посао да би добила услугу. Шта све то показује? Да је све мања потреба за људима, а све већи избор ствари за једнократну употребу или употребу са кратким роком трајања. То се чини због тога да би профит био што већи. Човек у свему томе није битан. Социолошки гледано тржишни фундаментализам на начине које смо описали рађа отуђеност човека и провоцира готово анималистичку потребу за стварима. То је, у ствари, супституција за љубав и карактеристика несрећног појединца у отуђеном свету. Рађа се облик новог тоталитарног духа који самог себе репродукује. Тржишни фундаментализам је његова еманација са привидом самоуређења и слободе.

„Ново доба поставља основе једног новог светског поретка који карактеришу нови облици тоталитаризма што је вероватно једна од највећих опасности које нас чекају у будућности... Ново доба противречи идеалу слободног и разумом руковођеног човека и оном моделу братства које поштује појединца и чини темељ савремене демократије. Оно угрожава културна богатства која је током више од 2 миленија стварала наша цивилизација” (Lacroix, 2001, str. 74).

Уосталом, у свему овоме има и старе, добро познате логике када Хобс дефинише голог и прорачуног грађанина који сачињава Левијатана, тог смртног бога, ту вештачку творевину.

„Чиме се одржава Левијатан? Прорачуном људских атома који води до уговора што одлучује о неповратном сједињавању снаге свих у рукама једног. Од чега је начињена та снага? Од овлашћења које су сви голи грађани дали једном да говори у њихово име. Ко дела кад он дела? Ми, који смо дефинитивно пренели на њега своју моћ” (Latour, 2010, str. 45).

Само ко ће се, и хоће ли се уместо нас самих запитати зашто смо голи? Тек када то учинимо можемо на прави начин расправљати о тоталитаризму Новог доба. Данас је све то много сложеније и софистицираније, на више нивоа, понекад добро закамуфлирано привидом слободе, људских права, глобализацијом и постмодернистичким дискурсом.

Зато

„људима треба много памети, знања и умења да би, у тим околностима, организовали и одржали секундарне власти и да би, усред индивидуалне независности и слабости грађана, створили слободна удружења која би била у стању да се боре против тираније” (Tocqueville, 2016, str. 31).

Очигледно да је Токвил (Alexis-Charles-Henri Clérel de Tocqueville) још средином XIX века у својим разматрањима тираније, антиципирао удружења слична данашњим невладиним организацијама која би требало да буду коректив власти

како не би склизнула у оно што данас називамо тоталитаризмом Новог доба. Са друге стране, још је Ерих Фром (Erich Fromm) приметио да изградња новог друштва није могућа без решавања проблема „настављања историјског модуса производње без тоталне централизације, тј. без стварања фашизма старомодног типа или, што је вероватније, технолошког ‘фашизма насмешеног лица’” (Fromm, 2015, str. 179). Када говори о тешкоћама у вези са изградњом новог друштва исти аутор наводи да се мора решити „комбинација свеобухватног планирања уз висок степен децентрализације, одустајање од ‘економије слободног тржишта’ које је у великој мери постало фикција” (Fromm, 2015, str. 179). Очигледно, проблеми су много сложенији него што се може претпоставити јер „однос према ‘будућности’ не мења ништа ако је она само продужавање савремености унапред; она чак и јесте савременост у њеном стврдњавању. Рачунска игра између порекла и будућности показује се као заробљавање у непојмљену савременост” (Heidegger, 2016, str. 366). Решења за излаз из тржишног фундаментализма и тоталитаризма Новог доба потакнутог деловањем транснационалних корпорација требало би потражити широким консензусом. Тако се и уводи у оптицај термин „здрава потрошња”. Међутим, с правом се поставља питање ко ће одредити које су потребе здраве, а које патолошке јер „до здраве потрошње је могуће доћи само ако стално расте број људи који желе да промене своје обрасце потрошње и начин живота” (Fromm, 2015, str. 182). Са друге стране, с правом се поставља питање коју улогу имају корпорације у политици преко лобиста и прилога за кампање, колико владе играју активну улогу у економском животу преко субвенција, царина и великог броја других инструмената који утичу на дисторзију тржишта? Не поставља се случајно дилема о равнотежи коју треба постићи између економских слобода и државних регулатива (Ferguson, 2016, str. 18).

Проблем делотворне демократије без квалитетне информације је све већи пошто највећи део представника различитих елита бива погрешно информисан од владиних агенција. Уз то оне су руковођене сопственим интересима (Fromm, 2015, str. 200). На жалост, ми не купујемо истину већ вест која ће заменити исту и то на различитим тржиштима и за различите циљне групе, али са истим глобалним склопом потрошачке знатижеље. У први план избијају потребе за поседовањем добара. Ту не спадају нематеријалне вредности. Свака духовност се неумитно гаси. Породица постаје погодна за одржавање корпорацијског потрошачког друштва. (Kostić, 2011, str. 102-103)

Није случајно Токвил записао:

„Људи који су очували стару веру побојаше се да ће јој једини остати верни, па се – стрепећи више од усамљености неголи од заблуде – придружише гомили, не мислећи као она. Оно што је још било осећање само једног дела нације јави се тада као мишљење свију, те се отад учини неодрживим чак и у очима оних који су створили тај погрешан привид” (Tocqueville, 1994, str. 159).

Иако се ово запажање односи на време Француске револуције, у ери тоталитаризма Новог доба усамљеност је такође проблем времена из којег се рађају многе заблуде. Једна је да само „чврста рука” може помоћи што је и оправдање за појаву државника тоталитарне провенијенције. Управо је тај начин размишљања сличан горе наведеном где и они који не прихватају у почетку такав поглед на ства-

ри касније добровољно бивају уведени у манипулацију. Не треба заборавити ни на чињеницу да сарадници – апологете доприносе да се створи критична маса која ће подржати тоталитарни дискурс. Наиме, у овом послу могу учествовати различити актери: кантовци, свеци, хероји, фанатици, или помало људи појединци. Свима им је заједничко то да њихово делање није функција очекиваних последица, нити је функција броја других сарадника. На пример, фанатични нацисти приступили су Националсоцијалистичкој партији Немачке у време када су њени изгледи на успех били готово једнаки нули (Elster, 2014, str. 443).

Шта се касније догодило добро је познато. Зато колико год био споран, тоталитаризам новог доба постоји, треба га само идентификовати и научно демаскирати.

Често се у заштити корпорацијских интереса употребљавају недемократска средства. Тако је

„у априлу 2014. према извештају невладине организације Чајна лејбор воч са седиштем у Њујорку 10000 јужнокинеских радника обуставило рад у погонима највеће фабрике спортских артикала на свету Ју Јуен, која је, између осталог, производила и за Најки и Адидас. По сопственим подацима, фабрика је сваког месеца производила 21,5 милиона пари патика. Највећим штрајком који се икада догодио у неком приватном кинеском предузећу, радници су захтевали плаћање одговарајућих социјалних доприноса. После две недеље штрајкачи су морали да одустану јер су полиција и државне власти вршиле велики притисак на њих. Полиција је дошла у фабрику и повела са собом све раднике који су штрајковали” (Werner-Lobo & Weiss, 2016, str. 346).

Таквих случајева има много широм света. То само потврђује колико је тоталитаризам Новог доба освојио простора. Томе помаже и чињеница да су

„људи са тржишном структуром карактера без циљева, осим да се крећу и веома делотворно обављају ствари; ако их питамо зашто морају да се крећу тако брзо, зашто се све мора обављати максимално делотворно, они не знају прави одговор, већ нам нуде рационализације типа ‘да би створили нова радна места’ или ‘да би компанија наставила да се развија’. Слабо их интересују (бар свесно) филозофска и религиозна питања, попут зашто се живи, и зашто се човек креће у једном, а не у другом правцу. Имају свој велики, стално променљиви его, али немају себе, срж, осећај идентитета” (Fromm, 2015, str. 154).

Очигледно да је модерно друштво запало у кризу идентитета. Она је настала јер „су чланови друштва постали инструменти без сопства” (Fromm, 2015, str. 154). Све је то у интеракцији са спознајом да у „тоталитарном демократском друштву, где влада формално право људи фактички таворе у бесправљу будући да у коначном, законом се у таквом друштву јавља само безакоње, а истином – порицање истине” (Dzhokhadze, 2005, str. 177). Отуда је све у вези са идеологијом тржишног фундаментализма:

„Насупрот неолибералном догматизму да свет треба препустити голој игри/стихији снага тржишта – које ће аутоматски произвести напредак и правду и донети слободу и срећу људима, наше је мишљење да економија није самој себи циљ. Те да и филозофија тржишног фундаментализма може довести до појаве нових облика тоталитаризма и диктатуре” (Mitrović, 2012, str. 70).

На микроплану тоталитарни дискурс је такође видљив, али постоји дистинкција између ранијих облика тоталитаризма и овог којег сада упознајемо. Њега карактерише коегзистенција двојакe власти – власти државе и власти странке. Терор власти преузима место позитивних закона и највиши је када се практично анулира опозиција, односно престане да зависи од опозиције било шта у држави (Arendt, 1996, 1998, 2002). Наша дефиниција тоталитаризма Новог доба антиципира део учења о тоталитарној држави само нешто модификованој. Тоталитаризам Новог доба је процес у којем се ситуира тоталитарна владавина светом са привидом добровољности, црпећи своју снагу из безалтернативног поимања интеграција, тржишта (тржишног фундаментализма), потрошачког друштва које подразумева ‘мекдоналдизацију’ света као метафоре за формирање друштвених и породичних односа у оквиру њих, естетских надзора, идеолошких убеђења која се софистицирано намећу и продиру у све поре живота. Тоталитаризам Новог доба подразумева атомизоване појединце често у затвореном систему власти, што значи да је

човек... редукован на објекат апарата власти, а средства којима се остварује инструментална и функционализирајућа улога редуковања особа су пропаганда, терор, контрола средстава информисања” (Kovačević, 2010, str. 120).

У време када је тоталитаризам Новог доба манипулацијом често камуфлиран „човек не треба да буде схваћен као познато, умом обдарено живо биће које тумара по једној планети и може да буде разложено на своје саставне делове, него као биће које је у себи ‘најдубљи бездан’ битка и истодобно ‘највише небо’” (Heidegger, 2016, str. 308). Та врста еманципације је више него потребна како не би Ново доба било упамћено по тоталитаризму.

Закључак

Савремени свет карактерише прикривен облик тоталитаризма јер без владавине слободе духа, без суштинског мисаоног живота неоптерећеног императивом „резултата”, потчињености свеприсутној ефикасности остајемо заробљени у шематизованом наративу тоталитарног дискурса. У ери интеграција долази до парадоксалних девијација: свет би да напредује без слободе духа. Наиме, ако је тоталитаризам највиши степен централизације униформисања и једностраног регулисања политичког, друштвеног и духовног живота, онда су без сумње најновије европске интеграције праћене тоталитарним тенденцијама.

Концепт интеграције у Европску унију „без алтернативе” кореспондира са тоталитарним приступом. Он почива на монополу над средствима информисања (бар кад су земље у транзицији у питању). После најновије светске економске кризе државни интервенционизам није само ексклузива бивших социјалистичких земаља него и развијених капиталистичких. С обзиром да тржишни фундаментализам преферира искључиво профит човек је ту само оруђе. Социјалне одговорности нема. Манипулације и протекционизам узимају маха. Економски раст у развијеним земљама се заснива на повећаном сиромаштву у земљама у транзицији и неразвијеним земљама због експлоатације јефтине радне снаге и њихових природних ресурса. Тако се јаз између богатог Севера и сиромашног Југа и даље повећава.

Када су у питању европске интеграције Унија поставља земљама кандидатима наредбодавне услове.

У друштвима тржишног фундаментализма пад морала, пораст криминала, небрига према природи, отуђеност, губљење идентитета су опште место. Тако нешто се не би ни догађало да тоталитаризам Новог доба у интеракцији са тржишним фундаментализмом полако али сигурно не постаје стварност. Излаз се може потражити само у отвореном дијалогу и консензусу за шта велике државе, односно транснационални капитал нису спремни.

Људска мисао почива на инстинкту опстанка, односно стално се повећава неравнотежа: богати постају богатији, а сиромашни сиромашнији. Мисао је функционализована, строго оперативно усмерена искључиво на профит. Слобода духа је изгубљена, затворена иза принципа ефикасности који антиципира и прикривени облик тоталитаризма. У земљама у транзицији прокламује се „мењање свести”, што у ствари значи одрицање од сопственог наслеђа. То је врста тоталитаризма на чијем увођењу раде управо они који би требало да се боре против њега.

Тоталитаризам Новог доба опстаје на страху слично као и тоталитаризам из совјетских времена, с тим што је страх више производ тржишног фундаментализма и неуспеле модернизације у земљама трећег света. Односи који су произашли из тога довели су до незапослености и страха за голу егзистенцију.

Као резултат фундаменталистичких тржишних трендова уведен је у оптицај термин глобализација ничега. За разумевање тог концепта важно је познавати империјалистичке амбиције великих земаља које располажу крупним капиталом. Са профитом расте и њихова моћ у светским оквирима. Глобализација у таквим околностима има своје потпроцесе као што су: капитализам, американизација и мекдоналдизација. Без њих не би дошло до ширења „ничега” по целом свету, односно празних облика које је, показало се, лакше извозити него облике испуњене садржајем. Већ је примећено да одређена друштва и културе одбацују „нешто” јер се његов садржај налази у сукобу и противуречности са ширењем празног облика. Празни облици се бескрајно умножавају и помажу успостављање глобалне економије. Испразност о којој је реч формулисана је као „не-места”.

Тржишни фундаментализам се нарочито афирмише у посттранзиционим друштвима као основна вредност неолибералног концепта, што провоцира и рађа отуђеност човека, незајажљиву потребу за стварима и ствара услове за посебну врсту економизма који, како смо показали, учвршћује тоталитаризам Новог доба. Он не би био могућ без процеса атомизације појединца.

Комплексност интеракције тржишног фундаментализма и тоталитаризма Новог доба проистиче из ослабљеног контролног фактора како за политичке, тако и за економске учеснике, а то је владавина права. Незамисливо је да демократија и капитализам могу да функционишу без уважавања унутрашњег, али и међународног права. Комплексност проистиче из структуралних неједнакости, неуважавања социјалних вредности, раста протекционизма, злоупотребе различитих међународних институција (ММФ, СБ, СТО).

Aleksandar V. Kostić¹
University of Pristina with temporary
Head Office in Kosovska Mitrovica
Faculty of Economics
Department of Economic Policy and Development
Kosovska Mitrovica (Serbia)

SOCIETIES IN POSTTRANSITION, MARKET FUNDAMENTALISM AND TOTALITARIANISM OF THE NEW AGE

(Translation In Extenso)

Abstract: The author deals with the consequences arising from the controversy of neoliberal concept and market fundamentalism. He presented the problem of coincidences and differences that have deeper repercussions on societies in transition and the world in general. He explored the controversies of neoliberalism related to the way it creates mechanisms of power, capital accumulation, propaganda, and the use of various means to keep the concept alive. He points to the rigid approach of the Brussels administration, which extends to all aspiring countries. Market fundamentalism and pathological consumption are the two sides of neoliberalism. A large number of countries in transition have run into even greater problems, after implementing the directives of the International Monetary Fund and listening to the advice of foreign experts. The economic power of developed countries and the authoritarian approach are not only the result of economics but also of ideology or geostrategy. Inequality is steadily deepening. Blank forms are spreading and are accepted in all cultures. The author points out that global homogenization through “non-places” and “non-things”, with the help of “non-services”, in fact, abstracts man by promoting the power of market fundamentalism. It is a kind of template for the totalitarianism of the New Age.

Keywords: market fundamentalism, post-transition, non-places, capital, totalitarianism of the New Age

Introduction

Contemporary political and economic processes are characterized by the struggle of Man to survive in a time of “totalitarianism of the New Age as a mixture of biologism and anti-humanism” (Lacroix, 2001, p. 64). In the modern world, neo-liberalism and globalism deviate greatly from the vision of the world where humanistic ideas have their place, as they were formed and built during ancient Greece, Rome and then developed and advanced in the civilizations that were born. One of the basic paradigms of contemporary

---

¹ aleksandar.kostic@pr.ac.rs

globalization is the complete break with tradition. The change of consciousness involves cutting down on our own civilizational roots. This fact, in most nations, raises frustrating concerns which, instead of being reduced through constructive dialogue, put the world at risk of becoming a bad place to live with the constant threat of self-destruction. On the other hand, 'try, even through a conversation with an average contemporary European or American, to suspect democracy – and you will see what will happen. You will become an 'outcast', a 'non-citizen', an 'idiot' (Dugin, 2013a, p. 47). This way of thinking of an average American or European is closer to totalitarian than democratic discourse. The new age is characterized by the accumulation of wealth on one hand and the tremendous growth of poverty on the other. Unreasonable differences in income and wealth inevitably lead to a deterioration of social relations. For the corporate capitalism to function,

“democracy needs to become militant.’ Of course, there is no significant difference between the fighting spirit of a dictator whose aim is to impose on his citizens a totalitarian system of values and limited social freedom, and militant democracy on the other side.” (Mannheim, 2009, p. 23).

The aim of the paper is to show how the totalitarianism of the New Age is being set and in what relation to the market fundamentalism and transition it is. The market myth implied an aggressive expansion of rigid neoliberalism, that is, promotion of Anglo-Saxon strategy that would introduce the world to the antagonisms resulting from the fetish of profit. In order to maintain this condition and all its functioning, the phenomenon of totalitarianism of the New Age had to emerge.

Societies in transition in the jaws of European integrations, market fundamentalism and totalitarianism of the New Age

In further understanding of the post-transitional European integrations, one finds an interesting type of terminology: neoliberalism, anti-liberalism, rigid neoliberalism, totalitarianism. On the polarization of anti-liberalism and neoliberalism, the first one is 'indefinitely and impermissibly prone to the simplifications and shortened paths of finding the causes of the troubles that are obviously pressing us more and more. Thus, it primarily creates a large space for trabants whom, I suppose, it would give up itself' (Madžar, p. 2012, p. 46). This Madžar's remark makes complete sense only when in the same book he says the following:

“Those in the know are very well aware of the fact that the EU is an anti-neoliberal creation, with a clear deficit of legitimacy with (too) high level of bureaucracy (red tape), unhealthy levels of state interventionism, drastic income redistribution policies and with regulations set in more than 120,000 pages that hinder and stifle the economy.” (Madžar, 2012, p. 43)

It is obvious that, even among the proponents of neo-liberalism, the establishment of such diagnoses is becoming more prevalent. We just point to the atmosphere and coincidences which allow things to be seen and defined. It is not difficult to assume that the promoters of integrations, especially of the EU, would not agree that it is an anti-liberal creation. As for the EU itself, its huge-income administration is motivated to persistently promote its agenda and national paradigm. On the other hand, the migration policy is current because of the danger that if this continues, the ethnic structure of Europe will change in the future.

It is no wonder, then, that right-wing forces are strengthening in almost all European countries. In this context, the privileged and overpaid European administration is in a state of panic, so it does not choose the means to fight for the preservation of its privileges. Hence the ban on Russian television, radio stations and Internet portals, as well as the frontal attack on those who do not think their way. All this in Europe was exacerbated by Trump's victory in the elections because his main electoral slogan was: turning the US towards themselves. This means that many transnational corporations will have to strive to return the capital back to the country, thus enabling the employment of a greater number of Americans. The turnaround paradigm involves cooperation with Russia based on a partnership. Undoubtedly, Trump's policies will be met with resistance, so for the time being such a potential development is questionable. Governments of small countries which have become separated from their own people continue to support the imperialist agenda, which often entails wars around the world. Still, the pink mondialist image of the world is starting to darken.

Let us start with some terminological coincidences, that is, semantic coincidences that give us great warnings. The terms used in the process of European integration coincide strikingly with those known from the vocabulary of Soviet power. Here are just two examples: the commissioner and the directives. Various commissioners are issuing directives from Brussels that are strictly controlled. This is also done by financial organizations such as the International Monetary Fund (IMF) and the World Bank (WB). The commissioners monitor the implementation and inform the central office (another example from the Soviet vocabulary). The contents of past and present commissars' briefcases are almost identical because they are full of ideology. The concept of integration into the European Union "without any alternative" already coincides with totalitarianism, because it abstracts ideological opponents. The ideology of Anglo-Saxon domination and European integration stems from the fact that there is a monopoly over the mass media, the military (NATO) and the economy, except that, at least when it comes to the economy, this is not planned economy, even though there are certain quotas about types and quantities of goods that a certain country can export and import, which, in practice, does not exclude protectionism. Nevertheless,

"The failures of every ideology gradually accumulate. More and more people notice that. The propaganda of revelry shifts into the propaganda of renunciation. The language that the public once embraced with rapture is increasingly perceived as something like elevator music, then as an unpleasant sound, and finally as a reckless comedy. When the public begins to listen to the voice of power with irony, skepticism and, ultimately, as if it were some kind of a farce, our will to abolish disbelief completely wanes. Ideology can survive for some time because its proponents hold many mechanisms of power. But that is just power". (Ralston Saul, 2011, pp. 207-208)

The way this power is used is nothing more than one form of totalitarianism of the new age. We have witnessed that, despite the unsuccessful referendums on joining the European Union, some countries (Ireland, Denmark), in the end, nevertheless voted on what is required of them and became members of the European Union. In fact, they resorted to repeating referendums until the various pressures and media spin-offs made people to declare positively by a simple majority. The most recent example is with the former FYROM, ie Northern Macedonia. This manipulation discredits democracy because even "the concern for the survival of humanity can be misused as an excuse (ideology) for some global dictatorship and tyranny, and even global totalitarianism" (Stojanović, 1997, p. 12).

European integrations should be considered in the context of creating people without identities, that is, people with altered consciousness. 'It is not enough only to recruit the members of political class; it is necessary to influence people's consciousness' (Šuvaković, 2014, p. 243). This type of "brainwashing" is compatible with the fact that "a new age lays the foundations of one new world order characterized by new forms of totalitarianism, which is one of the greatest dangers that awaits us in the future" (Lacroix, 2001, p. 74). Lacroix wrote this at the end of the 20th century, and it can no longer be said that 'new forms of totalitarianism await us in the future,' because they are already here. In such circumstances, contradictions multiply, that is, social relations are exacerbated. Fear, exclusivity, the rise of right-wing forces at the beginning of the 21st century, and the increasing confrontation with totalitarianism and democracy are becoming a hallmark of the New Age. 'The problem, of course, is that no amount of effort invested in those areas where fears are deployed is likely to neutralize or block their true sources' (Bauman, 2010, p. 156). The fears we talk about increase over time. There is a fundamental disorder in society. People adapt to the times that are difficult and with many uncertainties. In such circumstances,

Totalitarianism represents a new historical phenomenon, but not because the earlier proprietors did not strive for a comprehensive and terroristic control over society, but because it was not until the 20th century that adequate means were created for it. Unfortunately, the totalitarian potential of these assets will never be eliminated again. It would be good for democracy to keep the following lessons in mind. "Nazism originated, strengthened and came to power in the democratic Weimar Republic, which means that democracy and totalitarianism are not necessarily the opposites." (Stojanović, 1997, p. 5)

We draw attention to the concept of "totalitarian potential" because exactly this "totalitarian potential" came to its full notice at the beginning of the 21st century, especially during the global economic crisis of 2009. "It is a crisis of civilization, it is a crisis of materialistic atheist culture, it is a crisis of the West's path towards liberalism and individualism and so-called freedom, which have actually led to new forms of totalitarianism, depravity and dictatorship" (Dugin, 2013b, p. 9).

Global capitalism is characterized by "Asian values" or authoritarianism. The irony of anti-Eurocentrism is in the fact that the West is criticized in the name of anti-colonialism at a time when global capitalism no longer needs Western cultural values in order to function, as "alternative modernity" is completely sufficient (an undemocratic form of capitalist modernization that was originally characteristic only for Asian capitalism) (Žižek, 2016, p. 43). However, Lacroix raises questions:

"Can the exchange of opinions with others be of any use, can the world, spiritually different from ours, enrich us, if we underestimate our own culture in our opening up to another? In this case, far from being useful, our opening to another leads to self-destruction. Doesn't the New Age do just that?" (Lacroix, 2001, p. 67)

On the other hand, 'in the West, an ideology that combines a triumphalist-absolutist self-assessment of the 'end of history' with 'postmodernist' nihilism and vulgarized 'pragmatism' in its approach to the rest of the world becomes more and more dominant' (Stojanović, 1997, pp. 11-12). This kind of domination is closer to totalitarian than to democratic discourse.

"The theory of domination is the theory of the rich and powerful, who regularly advocate liberalization for others and sometimes for themselves, but only when they reach

a dominant position and are therefore willing to face the competition at the 'same level' - which is inclined to the side that fits them most. Economic historians call this position 'ladder evasion'. We first break the rules in order to climb to the top, then kick the ladders so that no one can follow us anymore." (Chomsky, 2013, p.80)

All this is happening in a supposedly democratically regulated world, or at least in the part of the world that has long been thought to be democratic, where the matrix of equal opportunities for all is respected, which actually means market laws and laws in general. However, one question arises: What about the rule of law? "It is important to emphasize that one of the tried and tested tools which can curb the widespread arbitrariness of the ruling majority, which suppresses freedom and corrupts democracy, is actually the rule of law." (Čavoški, 2005, p. 171). At the same level, there is also the following thought of Niall Ferguson: "An important institutional control factor, for both political and economic participants, is the rule of law. It is inconceivable that either democracy or capitalism can function without an effective legal system" (Ferguson, 2016, p. 18). The rule of law is the weak point of most countries in transition, but as we can see, sometimes of the developed ones as well. However, when it comes to countries in transition, there is a link between the authorities and newly-minted tycoons, whose cake is sufficient even for the appetite of some people in the judiciary. In these circumstances, there is a lot of superficial, textual gameplay and stage representations which obscure the truth. It is precisely

"The uncritical acceptance of the neoliberal model of social development (new economism) that has given rise to the current phases of transition, causing not only a one-sided economic process but also deformations in political development, since neo-liberalism, despite proclaimed individualism, encourages the creation of authoritarian governments which hinder the democratic transformation of society." (Golubović, 2004, p. 19).

We have listed only part of the problems and facts that favor non-transparent decision-making, but also the multiplication of the process of totalitarian provenance.

The world between democracy and totalitarianism of the New Age

Samuel Phillips Huntington noted that "a new rush of authoritarianism" would inevitably come (Huntington, 2004, p. 298). We are of the opinion that the "new rush of authoritarianism" is, in fact, a euphemism for the new era of totalitarianism that has already taken place. Poor societies such as the post-transitional ones, because of traditionalist inertia, are slowly letting go of lethargy. They take the form of an authoritarian rather than a democratic order. The laws of the market that begin to rule in such societies, instead of positive processes, they accelerate many negative ones. The corporatist mindset does not always have to mean belonging to the winning side. Namely, the corporatist system 'is constantly growing while the society it controls, is constantly weakening' (Ralston Saul, 2010, p. 185). In such circumstances, an individual is insecure, has no one to rely on, and is constantly in search of solid ground under his feet.

The philosophy of market fundamentalism ignores the social values and goals that the real economy should strive for. Above all, it refers to the quality of life, human emancipation, etc. When it comes to countries in transition, with the fall of the Berlin Wall and later the Soviet Union, then the breakup of Yugoslavia, a path of similar developments has opened.

Such countries, by adopting the Anglo-Saxon globalization strategy, subordinated all to economic development, commodities and money, that is, to markets and profits. Corpocracy and the new financial bureaucracy, as a trademark of a rigid neoliberal concept, operate without social responsibility and manage to instrumentalize the IMF, the WB as well as the World Trade Organization (WTO). Different methods for conquering foreign markets are being developed. Foreign experts and instructors are being promoted who are, as John Perkins called them, “economic hit men” (Perkins, 2005). The myth of the free-market has been called into question after the latest global economic crisis, as well as the contribution of quack experts hired by many Eastern European governments to carry out “shock therapy”. It turned out that they were doing it for the benefit of foreign corporations, to the detriment of employers. Protectionism is also a feature of market fundamentalism. It could not be implemented in small countries without government involvement, which led to a kind of degradation of the economy, society, decline in morals, etc. There was a sudden depletion of the widest sections of society and enormous enrichment of the rulers and tycoons. This only deepened social polarization and accelerated the emergence of totalitarian tendencies.

It should be explained that “the antonymy between freedom and bread is being constantly instilled into the public consciousness and Dostoyevsky gave it a magistral portrayal in the legend of the Grand Inquisitor: he constantly suggests that the demand for freedom implies the absence of bread” (Lompar, 2013, p. 379). Workers in the countries in transition are advised to work 12 hours each and not to ask why they are short on earnings because they can stay without them. There are frequent offenses against employees’ rights, undermining of the right to information, freedom of opinion and freedom of the press.

That is how Germany’s largest communications service provider, Deutsche Telekom, found itself in the Black Book, published at the end of 2013 by Verdi, German United Services Trade Union, which listed the international offenses of the concern against the rights of association, human rights and labor law. It contained complaints from more than 1,000 employees in the Czech Republic, Greece, Croatia, Montenegro, Bosnia and Herzegovina and Romania. They alleged that union members were harassed in the workplace. An example from Montenegro is presented where working conditions are poor and workers are frightened. One quarter of them fell ill because they were subjected to physical and psychological abuse: employees were forced to wear donkey caps and sit in a corner if they did not meet their work goals. One pregnant woman was not allowed to go to the toilet. Employees who wanted to join the union were invited by management for talks at the firm’s basement, which lasted for hours. Unfortunately, the group dismissed all the allegations. There was a great number of computer scientists who worked illegally. As for the democratic-political level, Deutsche Telekom has announced a reduction in the speed of certain broadband services, but only if providers control the online services and content that their customers can use. Obviously, this is a classic restriction to the freedom of thought and the flow of information. After protests by more than 50,000 people, Telecom gave up its intention. (Werner-Lobo and Weiss, 2016, pp. 271-272)

In this way, the prerequisites for the emergence of totalitarianism of the New Age are being created, which has a cause-and-effect connection with market fundamentalism. Taking all this into consideration, the question is, how long will such trends last? Actually,

“An ideology that serves to consolidate the power of a group only lasts only if it has the capacity to explain to people the meaning of their lives, to give them a reason to work,

even to those who don't have a job. The most difficult thing for liberal ideology today is to make us believe that the world capitalism doesn't serve only a small minority; to make us accept it as righteous." (Attali, 2010, p. 106)

At the micro-level, the above explained example, in fact, best illustrates the fact that there are fewer and fewer people who believe in such an ideology, but fearing retaliation and trying to keep even such jobs, they are still patient. In post-socialist economies, "the declaratively accepted capitalist economy is empirically shown to be a link between governments and large-scale monopoly groups" (Lakićević, 2016, p. 94). Overall, the totalitarianism of the New Age stems from the very essence of market fundamentalism and endangered democracy. The rigid neo-liberal concept of capitalism, with all its rationalities, illusions and virtues linked to profit, gives rise to many aberrations (alcohol, drugs, alienation, cupola, etc.). It "liberates a slave and creates a consumer out of him, but limitless consumption ends with the consumer consuming himself" (Salecl, 2014, p. 64). In other words, it is more and more visible that 'the contemporary crisis of the neoliberal model of development and the practice of totalitarian globalism, as an ideology of neo-imperial hegemonism and interventionism, show that capitalism is in deep crisis.' (Mitrović, 2018, p. 479)

Totalitarianism of the New Age and the circulation of nothing

Nowadays, global imperialism is at work. In other words, globalization can be understood as a process in which it is being transformed into Americanization or as Miodrag Ranković formulated this, "the world's development course which moves towards creating a single, world society. The American military-political interventionism represents its prevailing systemic-structural version of globalization as Americanization" (Rankovic, 2009, p. 27). That is the point from which the strategy of market fundamentalism also starts and which corresponds with the concept of globalization of nothing.

"Globalization encompasses sub-processes such as: capitalism, Americanization, and McDonaldization. They have great importance in the spreading of nothing around the world. By this term we mean (mostly) an empty form, a form devoid of any special significance. Blank forms have significance from the point of view of globalization. They are not demanding, they can be duplicated and endlessly circulated. Such products can be cheaply produced." (Ritzer, 2009, pp. 414-415)

Global expansion has not bypassed countries in transition. Newly erected shopping malls are filled with similar content, or to say with nothing, and thus take part in the establishment of global homogenization characterized by consumer vanity formulated as 'non-places' in which 'non-things', i.e. credit cards, and with the help of 'no service' on ATM machines, customers do the job themselves to get the service. What does all this show? That there is a decreasing need for people, and an increasing selection of disposable or short-lived items. This is done in order to maximize profit as much as possible. Man does not matter in all this. Sociologically speaking, market fundamentalism, in the ways that we have described, creates human alienation and provokes an almost animalistic need for things. It is, in fact, a substitute for love and a characteristic of an unhappy individual in an alienated world. A form of a new totalitarian spirit which reproduces itself is being born. Market fundamentalism is its emanation with a semblance of self-regulation and freedom.

“The New Age lays the foundations for a new world order characterized by new forms of totalitarianism, which is probably one of the greatest dangers that await us in the future ... The new age contradicts the ideal of the free and intellectually driven Man and that model of brotherhood that respects the individual and forms the basis of modern democracy. It threatens the cultural wealth that has been created by our civilization for over 2 millennia.” (Lacroix, 2001, p. 74)

After all, there is an old, well-known logic in all of this when Hobbes defines the naked and calculated citizen who makes up Leviathan, that mortal God, that artificial creation. What is Leviathan maintaining with?

“It is the calculation of human atoms that leads to a contract that decides upon the irreversible unification of the power of all in the hands of one. What is that power made of? Of the powers that all the naked citizens gave one as the right to speak on their behalf. Who acts when he acts? Us, who definitely transferred our power to him.” (Latour, 2010, p. 45)

The question is just who will wonder why are we naked, instead of us, and whether anyone will? It's only when we do this that we can properly discuss the totalitarianism of the New Age. Today, all this is much more complex and sophisticated, on many levels, sometimes well camouflaged by the illusion of freedom, human rights, globalization and postmodern discourse.

That is why

“people need a great deal of intelligence, knowledge and skills to organize and maintain secondary authorities in these circumstances, and in the midst of individual independences and the weakness of citizens, to create free associations which would be able to fight tyranny” (Tocqueville, 2016, p.31).

It is obvious that, in the mid-nineteenth century, Alexis-Charles-Henri Clérel de Tocqueville, in his considerations of tyranny, anticipated associations similar to today's non-governmental organizations, which should be corrective of governments so as not to slip into what we now call totalitarianism of the New Age. On the other hand, Erich Fromm noted that the construction of a new society is not possible without solving the problem of “continuing the historical mode of production without total centralization, ie. without creating old-fashioned type fascism or, what is more likely, technological ‘smiling face fascism’.” (Fromm, 2015, p. 179). When referring to the difficulties of building a new society, the same author states that what must be chosen is ‘the combination of comprehensive planning with a high degree of decentralization, giving up the ‘free market economy’ that has become largely a fiction” (Fromm, 2015, p. 179) . Obviously, the problems are much more complex than one might assume because the ‘relation to the future’ does not change anything if it is merely an extension of modernity in advance; it really is even a contemporary in its hardening. The computational game between origin and future proves to be a trapping into an unthinkable modernity” (Heidegger, 2016, p. 366). Solutions to exit the market fundamentalism and totalitarianism of the New Age encouraged by the actions of transnational corporations should be sought by a broad consensus. This is how the term “healthy consumption” is being introduced. However, the right question arises as to who will determine what needs are healthy and which are pathological because ‘healthy consumption is only possible if the number of people who want to change their consumption

patterns and lifestyle is constantly increasing' (Fromm, 2015, p. 182). On the other hand, the question is being rightly raised, what role do corporations play in politics through lobbyists and campaign contributions? To what extent do governments play an active role in economic life through subsidies, customs and a large number of other instruments that influence market distortion? There is no accidental dilemma about the balance that needs to be struck between economic freedoms and state regulations (Ferguson, 2016, p. 18).

The problem of effective democracy without quality information is increasing as most representatives of various elites are misinformed by government agencies. In addition, they are driven by their own interests (Fromm, 2015, p. 200). Unfortunately,

"We are not buying the truth but the news that will replace it in different markets and for different target groups, but with the same global set of consumer curiosity. The need for possession of goods comes to the fore. It does not include intangible values. All spirituality is inexorably quenched. The family becomes well suited to maintaining a corporate consumer society." (Kostić, 2011, pp. 102-103)

It was not a coincidence that Tocqueville wrote:

"The people who kept the old faith feared that they would be the only ones who would remain faithful to it, so – being fearful more of loneliness than of delusion – they joined the crowd without thinking like it. What was as a feeling of only one part of the nation, then appeared as the opinion of all, and since then it has seemed irresistible even in the eyes of those who created this false appearance" (Tocqueville, 1994, p. 159).

Although this observation refers to the time of the French Revolution, in the era of totalitarianism of the New Age, loneliness is also a problem of the times from which many misconceptions are born. One is that only a 'firm hand' can help, which is a justification for the emergence of statesmen of totalitarian provenance. It is precisely this mindset that is similar to the one described above, where even those who do not initially accept such an attitude towards things are later voluntarily introduced into manipulation. One should not forget the fact that the associates -apologists are contributing to the creation of the critical mass that will support totalitarian discourse. Specifically,

"Various actors can participate in this work: Kantian, Saints, Heroes, Fanatics, or somewhat crazy individuals. They all have in common that their actions are not a function of the expected consequences, nor a function of the number of other associates. For example, fanatic Nazis joined the National Socialist Party of Germany at a time when its chances of success were almost zero." (Elster, 2014, p. 443)

What happened later on is well known. Therefore, no matter how much controversial it is, the totalitarianism of the New Age exists, it just needs to be identified and scientifically unmasked.

Often, undemocratic assets are used to protect corporate interests. That is how

"In April 2014, according to a report by the NGO China Labor Watch, based in New York, 10,000 South Chinese workers ceased work at the facilities of the largest sportswear factory in the world, Ju Juen, which produced, among other things, Nike and Adidas. According to its own data, the factory produced 21.5 million pairs of sneakers every month. In the largest strike that ever took place in a privately-owned Chinese company, the workers requested appropriate social benefits to be paid. After two weeks, the strikers had to quit as

police and state authorities pressured them. The police came to the factory and took all the workers on strike away with them.“ (Werner-Lobo and Weiss, 2016, p. 346)

There are many cases worldwide like this one. It just confirms how much totalitarianism of the New Age has won space. This is helped by the fact that they are

“People with a marketable character structure with no goals other than moving around and doing things very effectively; if we ask them why they have to move so fast, why everything has to be done as efficiently as possible, they do not know the right answer, but offer us rationalizations like ‘to create jobs’ or ‘to keep the company developing’. They are poorly interested in (at least consciously) philosophical and religious issues, such as why one lives and why one moves in one direction rather than the other. They have their big, ever-changing egos, but they have no self, no core, no sense of identity.“ (Fromm, 2015, p. 154)

Obviously, modern society has fallen into an identity crisis. It was created because ‘members of society have become instruments without self’ (Fromm, 2015, p. 154). All this interacts with the realization that in ‘a totalitarian democratic society, where formal law rules, people actually live in an unlawful setting, since in the final law, only lawlessness occurs in such a society, and truth denies the truth’ (Dzhokhadze, 2005, p. 177). Hence, it is all about the ideology of market fundamentalism:

“Contrary to neoliberal dogmatism that the world should be left to the pure game of the market forces - which will automatically produce progress and justice and bring freedom and happiness to people, our view is that economics is not an end to itself. And that the philosophy of market fundamentalism can lead to the emergence of new forms of totalitarianism and dictatorship” (Mitrović, 2012, p. 70).

On the microplane, totalitarian discourse is also visible, but there is a distinction between earlier forms of totalitarianism and the one we are now getting familiar with. It is characterized by the coexistence of dual power – the state power and the party power. The terror of power takes the place of positive laws and is the highest when the opposition is virtually abolished, that is, when anything in the country ceases to depend on the opposition (Arendt, 1996, 1998, 2002). Our definition of the totalitarianism of the New Age anticipates a part of the teaching on the totalitarian state, only slightly modified. The totalitarianism of the New Age is a process in which the totalitarian rule of the world with a semblance of voluntariness is situated, drawing its strength from a non-alternative understanding of integrations, markets (market fundamentalism), consumer society, which means ‘McDonaldization’ of the world as a metaphor for forming social and family relationships within them, aesthetic controls, ideological convictions that sophisticatedly impose and penetrate all pores of life. The totalitarianism of the New Age means atomized individuals who are often in a closed system of government, which means that “man ... has been reduced to the object of the government apparatus, and the means by which the instrumental and functionalizing role of reducing persons is being accomplished, are propaganda, terror, control of the media” (Kovačević, 2010, p. 120). At a time when the totalitarianism of the New Age is often camouflaged by manipulation,

“man should not be understood as a known, mind-gifted living creature that wanders on a planet and can be decomposed into its constituent parts, but as a being who carries the ‘deepest pit’ and the ‘highest heaven’ in oneself at the same time“ (Heidegger, 2016, p. 308).

This kind of emancipation is more than necessary to prevent the New Age from being remembered by totalitarianism.

Conclusion

The modern world is characterized by a covert form of totalitarianism, because without the rule of spiritual freedom, without the essential mental life unburdened by the imperative of 'results' and the subordination to ubiquitous efficiency, we remain trapped in the schematized narrative of totalitarian discourse. In an era of integration, paradoxical deviations occur: the world would like to thrive without the spiritual freedom. Namely, if totalitarianism is the highest degree of centralization of uniformity and unilateral regulation of political, social and spiritual life, then, undoubtedly the latest European integrations are accompanied by totalitarian tendencies.

The concept of integration into the European Union 'without alternative' corresponds to the totalitarian approach. It is based on a monopoly over media (at least in the countries in transition). After the latest global economic crisis, state interventionism is not only exclusive to the former socialist countries but also to the developed capitalist countries. Since market fundamentalism prefers solely profit, man is only a tool. There is no social responsibility. Manipulation and protectionism are on the rise. Economic growth in developed countries is based on increased poverty in the countries in transition and underdeveloped countries due to the exploitation of cheap labor and their natural resources. Thus, the gap between the rich North and the poor South continues to widen. When it comes to European integrations, the Union places conditions for the candidate countries in the form of commands.

In the societies of market fundamentalism, the decline of morale, the rise of crime, the neglect of nature, alienation, the loss of identity are all commonplace. Something similar would not even happen if the totalitarianism of the New Age, interacting with market fundamentalism, did not slowly but surely become a reality. The exit can only be sought in an open dialogue and consensus for which large states or transnational capital are not ready.

Human thought rests on the instinct of survival, that is, the imbalance is steadily increasing: the rich become richer and the poor become poorer. The thought is functionalized, strictly operationally focused solely on profit. The freedom of the spirit is lost, closed behind the principle of efficiency that also anticipates a covert form of totalitarianism. In the countries in transition, the 'change of consciousness' is proclaimed, which in fact means renouncing one's own heritage. This is the kind of totalitarianism that is being introduced by those who are supposed to fight against it.

The totalitarianism of the New Age survives on fear, similar to the Soviet-era totalitarianism, with fear being more of a product of market fundamentalism and failed modernization in third world countries. The resulting relationships led to unemployment and fear for bare existence.

As a result of fundamentalist market trends, the term globalization of nothing was introduced. In order to understand this concept, it is important to be familiar with the imperialist ambitions of large countries with large capital. Together with profit, their power in the world is growing. In such circumstances, globalization has its sub-processes such as: capitalism, Americanization, and McDonaldization. Without them, 'nothing' would

not spread around the world, which actually represent empty forms, that turned out to be easier to export compared to content-filled forms. It has already been noted that certain societies and cultures reject 'something' because its content conflicts with and contradicts the spread of the empty forms. Empty forms are endlessly multiplying and helping to establish a global economy. The emptiness in question is formulated as 'non-places'.

Market fundamentalism is especially being affirmed in post-transition societies as the basic value of the neoliberal concept, which provokes and creates the alienation of Man, an irreverent need for things, and creates conditions for a special kind of economism that, as we have presented, solidifies the totalitarianism of the New Age. It would not have been possible without the process of individual atomization.

The complexity of the interaction between market fundamentalism and totalitarianism of the New Age comes from the weakened controlling factor for both political and economic participants, which is the rule of law. It is inconceivable that democracy and capitalism can function without respect for domestic as well as international law. Complexity stems from structural inequalities, disregard for social values, the rise of protectionism, abuse by various international institutions (IMF, WB, WTO).

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- Arendt, H. (1996). *Totalitarianism*. Zagreb: Politička kultura [In Serbian].
- Arendt, H. (1998). *Sources of totalitarianism*. Beograd: Feministička izdavačka kuća 94 [In Serbian].
- Arendt, H. (2002). *On violence*. Beograd: Aleksandria Press [In Serbian].
- Attali, J. (2010). *A brief history of the future (updated version)*. Beograd: Arhipelag [In Serbian].
- Bauman, Z. (2010). *Liquid fear*. Novi Sad: Mediterran Publishing [In Serbian].
- Chomsky, N. (2013). *Hopes and prospects*. Beograd: Vulkan [In Serbian].
- Čavoški, K. (2005). *Law as a Skill of Freedom – An Experiment on the Rule of Law*. Beograd: Službeni glasnik [In Serbian].
- Dugin, A. (2013a). *Fourth political theory*. Beograd: MIR Publishing [In Serbian].
- Dugin, A. (2013b). We are entering a phase of global destabilization. In: S. Erić (ed) *Global destabilization*, 7-17. Beograd: Geopolitika press. [In Serbian].
- Dzhokhadze, I. (2005). Mass society and democratic totalitarianism: freedom without choice. *Logos* 5 (50), 165-178 [In Russian].
- Elster, J. (2014). *How to explain social behavior: more nuts and bolts for the social sciences*. Beograd: Službeni glasnik [In Serbian].
- Ferguson, N. (2016). *The Great Degeneration: How Institutions Decay and Economies Die*. Beograd: Plato [In Serbian].
- Fromm, E. (2015). *To have or to be*. Beograd: Nova knjiga plus [In Serbian].
- Golubović, Z. (2004). Elements of critique of the neoliberal transition model. *Sociološki pregleđ*, vol. XXXVIII, (1-2), 5-21. [doi:10.5937/socpreg0402005G](https://doi.org/10.5937/socpreg0402005G) [In Serbian].
- Heidegger, M. (2016). Schelling's treatise of the essence of human freedom (1809) In: F. W. J. Schelling & M. Heidegger, *Discussions on Freedom*, 93-400. Beograd: Dereta [In Serbian].

- Huntington, S. (2004). *The third wave*. Beograd: Stubovi kulture [In Serbian].
- Kostić, A. (2011). *The paradoxes of globalization*. Niš: MB Grafika [In Serbian].
- Kovačević, B. (2010). Totalitarian State and Law. *Godišnjak Pravnog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci*, br. 31/32, 111-130. [In Serbian].
- Lacroix, M. (2001). *New age: ideology of the new age*. Beograd: CLIO [In Serbian].
- Lakićević, D. (2016). *Ideology of the Disfigured Mind - Essays in Philosophy, Economics and Politics*. Beograd: CLIO [In Serbian].
- Latour, B. (2010). *We Have Never Been Modern: An Essay in Symmetrical Anthropology*. Novi Sad: Mediterran Publishing [In Serbian].
- Lompar, M. (2013). *The spirit of self-denial*. Beograd: Evro-Đunti [In Serbian].
- Madžar, Lj. (2012). *Anti-liberalism in 22 images*. Beograd: Službeni glasnik [In Serbian].
- Mannheim, K. (2009). *Diagnosis of our time: wartime essays of a sociologist*. Novi Sad: Mediterran Publishing [In Serbian].
- Mitrović, Lj. (2012). The structural character of the contemporary global crisis and the need to search for a new alternative in the world. *Kultura polisa*, no. 17, 63-72 [In Serbian].
- Mitrović, Lj. (2016). Crossroads and Alternatives of the Contemporary Left (Marginalia on the Occasion of 170 years Since The First Edition of the Communist Manifesto). *Sociološki pregled*, vol LII, (2), 471-497. [doi:10.5937/socpreg52-1803](https://doi.org/10.5937/socpreg52-1803) [In Serbian].
- Perkins, J. (2005). *Confessions of an Economic Hit Man*. London: Ebury Press.
- Ralston Saul, J. (2010). *Unconscious civilization*. Beograd: Karpoš [In Serbian].
- Ralston Saul, J. (2011). *The Collapse of Globalism: And the Reinvention of the World*. Beograd: Arhipelag [In Serbian].
- Ranković, M. (2009). *Globalization and the New Imperialism*. Beograd: Izdanje autora [In Serbian].
- Ritzer, G. (2009). *Contemporary sociological theory and its classical roots*. Beograd: Službeni glasnik [In Serbian].
- Salecl, R. (2014). *The tyranny of choice*. Beograd: Arhipelag [In Serbian].
- Stojanović, S. (1997). At the crossroads of centuries and millennia: Humanity in the shadow of the apocalypse. *Zbornik kruševačke filozofsko-književne škole*, knj. 4, 5-22 [In Serbian].
- Šuvaković, U. (2014). *Transition: a contribution to the sociological study of social change*. Kosovska Mitrovica: Filozofski fakultet Univerziteta u Prištini [In Serbian].
- Tocqueville, A. (2016). *Despotic democracy*. Beograd: Službeni glasnik [In Serbian].
- Tocqueville, A. (1994). *The old regime and the revolution*. Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića [In Serbian].
- Werner-Lobo, K. & Weiss, H. (2016). *The Black Book of Corporations: A World in the Claws of Big Companies*. Beograd: Laguna [In Serbian].
- Žižek, S. (2016). *Against the double blackmail*. Beograd: Laguna [In Serbian].